

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 24^{ης} ΜΑΡΤΙΟΥ 1948

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΑΓΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ

ΚΑΙ Η ΑΡΧΗ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΩΝ

Ἐορτάζομεν σήμερον τὸ θαῦμα ποῦ ἐπετέλεσεν ἡ Γενεὰ τοῦ Εἰκοσιένα. Θαῦμα διότι ἡγέρθησαν ὡς εἰς ἄνθρωπος κατὰ τῆς δουλείας τῶν τεσσάρων αἰώνων, μὲ τὴν ἀπόφασιν ἢ νὰ ἀποτελέσουν ἰδίαν πολιτείαν ἢ νὰ ἀποθάνουν.

Ἀλλὰ θαῦμα καὶ διότι, διὰ νὰ φέρουν εἰς πέρας τὸ τολμηρὸν σχέδιον, ἔπρεπε νὰ παλαίσουν συνάμα κατὰ τοῦ λεγομένου δόγματος τῆς νομιμότητος, ὅπερ δεσπόζον εἰς τὰς διεθνεῖς σχέσεις ἐκράτει κατάφρακτον τὸν δρόμον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν εἰς κάθε λαόν.

Τὸν δρόμον αὐτὸν τὸν ἤνοιξεν ὁ Ἀγὼν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνεξαρτησίας, πραγματοποιήσας διὰ πρώτην φορὰν τὴν ἐκ τῶν ὑστέρων κληθεῖσαν Ἀρχὴν τῶν Ἐθνικοτήτων.

Ποία ἡ σχέσις τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος πρὸς τὴν ἀρχὴν αὐτὴν ἐν γένει, ἀποτελεῖ εὐρὺ καὶ πολύπλευρον θέμα τῆς ἐξελίξεως τοῦ νεωτέρου διεθνοῦς δικαίου.

Ἀλλ' ἡ συμβολὴ τῶν πνευματικῶν τέκνων τῆς Ἑλλάδος τῆς ἐπαναστατικῆς περιόδου εἰς τὴν οἰκοδόμησιν τῆς νέας ἰδέας τῶν ἐθνικοτήτων, συνδεομένη ἐσωτερικῶς καὶ πρὸς τὸν τρόπον καθ' ὃν ὀργανώθη τὸ πρῶτον ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία, εἶναι ἐν ζήτημα, ὅπερ χρήζει ἐξάρσεως διὰ νὰ ἐγερθῇ

εἰς τὴν μνήμην ἐκείνων μικρὸν ἀνάθημα δίπλα εἰς τὸν ὕψηλόν βωμόν τῆς θυσίας τὸν πολυύμνητον ποῦ ἔστησεν ὁ ἀγωνισθεὶς λαός.

Ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων εἶναι τι διάφορον ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἔθνους, καὶ τούτου πάλιν τὰ στοιχεῖα δὲν δύνανται νὰ ἀναχθοῦν εἰς καθαρὸν τύπον, ἐπειδὴ πρόκειται περὶ ἐννοίας ἱστορικῆς.

Ὁ ἐγγύτερον πρὸς ἡμᾶς κείμενος ἱστορικὸς αὐτὸς σταθμὸς εἶναι οἱ χρόνοι περίπου εὐθὺς μετὰ τὸν Ἰουστινιανόν. Ἡ ἔννοια τοῦ ἐν τῇ βυζαντινῇ ἐπικρατεῖᾳ ἔθνους κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην παρουσιάζει κρᾶμα τριῶν ἐνωτικῶν στοιχείων: Πρῶτον καὶ κύριον εἶναι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία μὲ τὴν ἑλληνικὴν τῆς μορφήν. Δεύτερον ὁ ἑλληνικὸς ἐν γένει πολιτισμὸς μὲ προέχον γνῶρισμα τὴν γλῶσσαν, ἀποβάσαν ἤδη καὶ μοναδικὴν ἐπίσημον γλῶσσαν τοῦ κράτους. Καὶ τρίτον ἡ ρωμαϊκὴ ἔννομος μορφή.

Ἡ τελευταία αὕτη δὲν ἐμείωσε τὸν ρυθμὸν τῆς ἑλληνικότητος. Ἐὰν δὲ ἀπὸ τοῦ ἐνάτου περίπου αἰῶνος ὁ λόγος εἶναι περὶ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ ὁ ἐκπρόσωπος αὐτοῦ ὀνομάζεται «Βασιλεὺς Ρωμαίων», τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγὸνὸς ὅτι, ἔναντι τῆς ἀπὸ τοῦ Καρόλου τοῦ μεγάλου ἀνασυστάσεως ρωμαϊκοῦ κράτους ἐν τῇ Δύσει, ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλεὺς, ὑπὸ τὸν νέον του τίτλον, θέλει νὰ ἐμφανίῃ ἑαυτὸν ὡς μόνον καὶ ἀποκλειστικὸν κληρονόμον τῆς πάλαι ἐνιαίας ρωμαϊκῆς ἐπικρατείας· εἰς στιγμὰς ὅμως ἑθνικῶν κινδύνων, ἐνωρίς, ἀντὶ τοῦ «γένους τῶν ρωμαίων» καὶ τῆς «ρωμανίας», ἀνέρχεται εἰς τὰ χεῖλη τὸ γλυκὺ ὄνομα τῆς «Πατρίδος».

Βραδύτερον, μέσα εἰς τὴν κατάρρευσιν, ἣτις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ κατακερματισμοῦ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἐκ μέρους τῶν Φράγκων, ἠνωμένων εἰς ὁμόρρυθμον ἑταιρείαν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Σταυροῦ, χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι τὸ ὄνομα «Ἑλληνικὸν γένος» ὡς καὶ τὸ «Ἑλληνὲς ἔσμεν» ἀκούονται μετὰ τόσους αἰῶνας καὶ πάλιν, ὅταν κατὰ τοὺς τελευταίους πρὸ τῆς Ἀλώσεως χρόνους ἐζητήθησαν ἀπὸ ἐπιλέκτους τινὰς ἄνδρας, μὴ ὀρρωδοῦντας πρὸ τῆς ἐπικοινωνίας πρὸς τὴν Δύσιν, μεταρρυθμίσεις καὶ στρωματωτικαὶ καὶ ἀγροτικαὶ ὡς καὶ ἄλλων ἐκφάνσεων τοῦ κοινωνικοῦ βίου, καὶ ἐν γένει ἀνακαίνισις τοῦ σταματημένου κρατικοῦ μηχανισμοῦ.

Ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά. Ἐπῆλθεν ὁ Μωάμεθ.

Ὁ θεοκρατικὸς χαρακτὴρ τῆς ὁσμανικῆς κοινωνίας δὲν δημιουργεῖ, παρὰ τὰ λεγόμενα προνόμια, κράτος ἐν κράτει, ἀλλὰ θέτει τὸ χριστιανικὸν ἑλληνικὸν ἔθνος μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας,

ἥτις πρὶν ἐν Βυζαντίῳ ἦσκει πράγματι πολλαπλᾶς κρατικᾶς λειτουργίας, τὸ θέτει ἐκτός τοῦ πλαισίου τοῦ ὁσμаниκοῦ κράτους.

Μολαταῦτα τὸ ἔθνος τοῦτο, ἂν καὶ δὲν περιβάλλεται ἀπὸ τὴν σφαῖραν ἐννόμου τάξεως, ἀλλὰ νοεῖται μόνον ὡς ὄντοτης, ἀπλῶς ἀνεκτὴ πρὸς παντοῖαν ἀπηνὴ ἐκμετάλλευσιν, ἐπέζησε, καὶ μετὰ τοὺς πρῶτους δύο αἰῶνας σκληρᾶς δουλείας ἤρχισε νὰ ἀνακύπτῃ διαφεῦγον, ἰδίᾳ, εἰς τὰς πόλεις, διὰ πολλαπλῶν μέσων τὰ ἐκ τῆς ἀνόμου θέσεως αὐτοῦ ἐμπόδια, ἀφ' ὅτου δὲ ἐξησθένισεν ἡ πολεμικὴ δύναμις τῆς Τουρκίας, ἐπιτελεῖ, μάλιστα εἰς τὰ ἐμπορικὰ κέντρα, καταπληκτικὰς προόδους.

Τώρα ἐμφανίζεται πλέον ὡς ἑλληνικὸν χριστιανικὸν ἔθνος, περικλείον εἰς τοὺς κόλπους του καὶ ἄλλους ἐπίσης δουλωμένους χριστιανικοὺς λαοὺς, ἐκ τῶν ὁποίων ὅμως ἄλλοι μὲν δὲν ἔχουν ἰδίαν ἐθνικὴν συνειδησιν, μὴ ἐξυπνήσαντες ἀπὸ τὸν λήθαργον οὐδὲ ὅταν ὁ Ρήγας σαλπίζῃ τὸν θούριον, ἄλλοι δὲ ἔχουν χαλαράν, σκιαζομένην ἀπὸ τὸν ἐξανθοῦντα ἑλληνικὸν πολιτισμόν.

Τὰ αἷτια αὐτῆς τῆς ἀνανήψεως ἀνεζητήθησαν ἀπὸ πολλοὺς καὶ πολλαχῶς.

Ὁ Κοραῆς πρῶτος ἠρεύνει τὸ ζήτημα τὸ 1803 εἰς τὸ περίφημον ὑπόμνημά του «περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἐν Ἑλλάδι», ὅπερ ἐκδοθὲν γαλλιστί, μεταφρασθὲν δὲ καὶ εἰς τὴν γερμανικὴν, τόσα ἐδίδαξε τοὺς ξένους καὶ ἐβοήθησε τοὺς ἰδικούς μας εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἐθνικῶν δικαιῶν.

Τὰ αἷτια τὰ ἀνάγει εἰς ὀκτὼ κατηγορίας χωρὶς νὰ τὰ βαθμολογῇ. Διότι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὑστέραν ἀφιλόσοφον θεωρίαν, φρονεῖ ὅτι «πρὸς ἀλλοίωσιν τῆς καταστάσεως ἐνὸς ἀνθρώπου ἀρκεῖ ἴσως ἐν μόνον αἷτιον, ἀλλ' οἱ συνειλεγμένοι εἰς κοινωνίαν ἄνθρωποι οὔτε κλονίζονται οὔτε μεταβάλλονται ἄλλως πῶς ἢ ὑπὸ αἰτίων πλειόνων καὶ συνεχῶς». Εἰς τὸν κατάλογον αὐτὸν δὲν δυνάμεθα ἡμεῖς νὰ προσθέσωμεν ἄλλα εἰμὴ αὐτὸν τοῦτον τὸν Ἀδαμάντιον Κοραῆν, τὸν πνευματικὸν πρωτοστάτην τῆς Ἀνεξαρτησίας, ἄνευ τοῦ ὁποίου δὲν εἴμπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ οὔτε ἡ γένεσις οὔτε ἡ πορεία τοῦ Ἀγῶνος.

Καὶ ὡς αἷτια ἀπαριθμοῦνται: Συναίσθησις τῆς ἐνδόξου καταγωγῆς, ἐκτρεφομένη καὶ ἀπὸ πολλοὺς ἐπιφανεῖς ξένους, γνωρίσαντας ἐκ τοῦ ἐγγύς τοὺς Ἕλληνας. Ἀνάπτυξις τοῦ ἐξωτερικοῦ ἰδίᾳ ἐμπορίου, ὅπερ βαθμηδὸν περιέρχεται εἰς χεῖρας τῶν ἐλλήνων καὶ τόσον συντελεῖ εἰς τὸ ξύπνημα τῆς σκέψεως καὶ τὴν διάδοσιν τῶν ἰδεῶν, εἰς τρόπον ὥστε βρα-

δύτερον καὶ κώδικες νόμων ἑλληνικοὶ θὰ ἐκδοθοῦν ἀπὸ Ἑλλήνας, ὅπως οἱ πολιτικοὶ εἰς τὴν Βλαχίαν καὶ τὴν Μολδαβίαν καὶ ἐμπορικὸς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ σχέδιον πολιτικοῦ κώδικος εἰς τὴν Βεσσαραβίαν. Μετὰ τὸν ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1769 διάλυσίς τοῦ μύθου περὶ τοῦ ἀηττήτου τῆς ὀθωμανικῆς δυνάμεως. Ὁ πόλεμος οὗτος, καθ' ὃν καὶ τόσοι Ἕλληνες μετέσχον εἰς τὴν ἐνεργὸν ρωσσικὴν ὑπηρεσίαν, ὅσον καὶ ἂν διέψευσεν οἰκτρῶς τὰς ἐλπίδας τῶν ἐξεγερθέντων, οὐχ ἦττον ἐγοήτευσεν τὸ ἔθνος μὲ τὴν ιδέαν ὅτι καὶ αὐτοὶ μίαν ἡμέραν θὰ εἰμποροῦσαν νὰ εἶναι νικηταὶ τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ καταφανὴς εἶναι πλέον ὁ ἐσωτερικὸς κλονισμὸς μὲ τὴν ἀποστασίαν ἰσχυρῶν σατραπῶν. Ὁργάνωσις ἀρματολικίων ἀνοχῇ τῶν Τούρκων. Ἀνάπτυξις τοῦ ναυτικοῦ τῶν τριῶν κυρίως νήσων, ἐξωπλισμένου σουλτανικῇ ἀδείᾳ κατὰ τῶν ἀλγερινῶν πειρατῶν μὲ ὀκτῶ ἕως τριάντα πυροβόλα ἑκαστον πλοῖον. Ἰδρυσις σχολείων, τῶν μόνων τότε ἐν Τουρκίᾳ, καὶ τύπωσις βιβλίων τόσων κατὰ μόνην τὴν τελευταίαν δεκαετίαν τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ὅσα δὲν εἶχαν ἐκδοθῇ καθ' ὅλον τὸν χρόνον ἀπὸ τῆς καταλύσεως τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, καὶ διὰ βιβλίων μὲ πολλὰς νέας ιδέας, πρὸς τὰς ὁποίας μάλιστα δὲν εἶναι ξένος οὐδὲ ὁ κληρὸς, ἐξαίρεσει ἐλαχίστης τινὸς μοίρας κληρικῶν, ἥτις, λέγει, ὑπαινισσόμενος τὴν Πατρικὴν Διδασκαλίαν, «ταχέως θὰ ἀπαλλάξῃ τοῦ ἰδίου βάρους καὶ τὸ θυσιαστήριον, ὅπερ οὐδέποτε ἐτίμησε, καὶ τὸ ἔθνος, παρ' οὗ δὲν πρέπει πλέον νὰ προσδοκᾷ ἀνόητον εὐλάβειαν». Ἐπιδράσις τῆς ἐν Εὐρώπῃ συστηματικῆς μεθόδου, νέας πρὸς τὴν πρὶν σχολαστικὴν, ὀφειλομένης εἰς τὴν ἐκεῖ ἀναγέννησιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, οὗ ἕνεκα εὐκόλως αὕτη ἤρχισε νὰ ἐκτοπίζῃ τὴν στεῖρον γραμματολογίαν, κληρονομίαν τῆς βυζαντινῆς σχολαστικότητος.

Τέλος ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις, μὲ τὸν διαπρύσιον κήρυκα αὐτῆς, τὸν Ρήγαν, τὸν ὁποῖον ὁ Κοραῆς ὡς καὶ τοὺς ἐπτὰ συντρόφους τοῦ ἐθρῆνησεν, ἅμα ἤδη ἐκδοθέντας, ὡς «γενναίους μάρτυρας τῆς ἐλευθερίας».

Ἐξ ἐκείνης τῆς ὥρας, λέγει, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, «ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ κυβερνᾶσθαι ὑπὸ μηδενὸς ἄλλου ἢ ὑπὸ τῶν νόμων εἶναι διάχυτος, ἐξ ἐκείνης τῆς ὥρας οἱ Ἕλληνες προσέλαβον σχῆμα καὶ στάσιν λαοῦ παρασκευαζομένου ὅπως καταστῇ ἔθνος», κράτος ὡς θὰ ἐλέγουμεν σήμερον.

Καὶ ἐν ἔτος πρὶν, τὸ 1802, ἀποτεινόμενος διὰ τοῦ συγγράμματος τοῦ Βεκκαρία πρὸς τοὺς νέους, εἰς οὓς δὲν παύει νὰ συνιστᾷ τὴν σπουδὴν τοῦ δικαίου, ὅπερ ταυτίζει πρὸς τὴν ἀρετὴν, λέγει: «Φιλόμουσοι νέοι τῆς

Ἑλλάδος, Σεῖς εἴσθε τὴν σήμερον οἱ παιδευταὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἑλλάδος καὶ δὲν εἶναι μακρὰν ὁ καιρὸς, ὅταν ἡ Πατρίς μέλλῃ νὰ ζητήσῃ Νόμους ἀπὸ Σᾶς».

Ἡ ἐξέγερσις τοῦ ἔθνους προβλέπεται ὡς ἐπικειμένη, καὶ ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν Κοραῆν. Μετεωρίζεται εἰς ὄλον τὸν ὀρίζοντα τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου.

Ἀλλὰ τί ἐννοοῦν τῶρα μὲ τὴν ἔκφρασιν Ἔθνος;

Ὁ Ρήγας παρεσκεύαζε τὴν ἴδρυσιν ἐλευθέρας πολιτείας ἑλληνικῆς, περιλαμβανούσης εἰς τὰ ὅρια τῆς Μεγάλῃς Χάρτας ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας. Ὅχι μόνον τοὺς Χριστιανοὺς πάσης φυλῆς καὶ τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς Τούρκους.

Δὲν ἀποτείνεται πρὸς αὐτοὺς ἀπλῶς καὶ μόνον διότι διατελεῖ ἐν ἀποστασίᾳ ὁ φίλος του Πασβάνογλου καὶ προσδοκᾷ σύμπραξιν:

Τί στέκεις Πασβατζόγλου τόσον ἐκστατικός;

Μὲ τὸν ραγιᾶ ἐνώσου ἂν θέλῃς νὰ νικᾷς.

Ἀλλὰ καὶ διότι μέσα εἰς τὸ ἀπέραντον δεσποτικὸν κράτος ὑποφέρουν καὶ οἱ Τοῦρκοι:

Καὶ Τοῦρκοι καὶ Ρωμηοὶ

Ζωὴν καὶ πλοῦτον χάνουν χωρὶς καμιὰ ἀφορμή.

Νὰ σφάζουμε τοὺς λύκους ποὺ τὸν ζυγὸν βαστοῦν

Καὶ Χριστιανοὺς καὶ Τούρκους σκληρὰ τοὺς τυραννοῦν.

Ὁμοίως βραδύτερον ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος εἰς τὴν ἐν ἔτει 1820 ἐκδοθεῖσαν πολύκροτον μακρὰν μελέτην του «Ἐπισκόπησις τῆς Τουρκίας», ἣν διὰ τὴν ἀκρίβειαν ἐθαύμασαν μετὰ τινα ἔτη οἱ Τοῦρκοι, ἐκθέτων τὰ παθήματα ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ λαῶν, καταλήγει εἰς τὸ πόρισμα: «Ὁ ἄπιστος Χριστιανὸς διατελεῖ ὑπὸ δίκῃν ὅπως καὶ ὁ πιστὸς Μουσουλμάνος. Ἀμφότεροι εἶναι ἴσοι ὄχι ἐνώπιον τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐνώπιον τῆς ἀδικίας».

Τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς νέας πολιτείας, ὡς τὴν σχεδιάζει ὁ Ρήγας, εἶναι μὲν ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, ὅστις καὶ ἤδη διαποτίζει τὴν τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν, ἀλλ' οὗτος μέλλει νὰ στερεώσῃ ἀντιπροσωπευτικὴν πολιτείαν ὅλων τῶν ἐν αὐτῇ λαῶν, χωρὶς νὰ ἐξαφανίσῃ τὰ ἰδιαίτερα γνωρίσματα τῶν καθ' ἕκαστον μὴ ἑλληνικῶν ἐθνῶν.

Εἰς τὸ ἄρθρον 1 τοῦ Συντάγματος τοῦ Ρήγα ὀρίζεται: «Ἡ Ἑλληνικὴ Δημοκρατία εἶναι μία, μὲ ὄλον ὅπου συμπεριλαμβάνει εἰς τὸν κόλπον τῆς διάφορα γένη καὶ θρησκείας· δὲν θεωρεῖ τὰς διαφορὰς τῶν λατρειῶν μὲ

ἐχθρικὸν μάτι· εἶναι ἀδιαίρετος, μ' ὅλον ὁποῦ ποταμοὶ καὶ πελάγη διαχωρίζουν ταῖς ἐπαρχίαις της, αἱ ὁποῖαι ὅλαι εἶναι ἓνα συνεσφιγμένον ἀδιάλυτον σῶμα». Καὶ τὸ ἄρθρον 7 λέγει: «Ὁ αὐτοκράτωρ (δηλ. ὁ κυρίαρχος) λαὸς εἶναι ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ βασιλείου τούτου, χωρὶς ἐξαίρεσιν θρησκείας ἢ διαλέκτου, Ἑλλήνες, Ἀλβανοί, Βλάχοι, Ἀρμένιοι, Τοῦρκοι καὶ κάθε ἄλλο εἶδος γενεᾶς».

Αἱ ἰδέαι αὐταί, διαδοθεῖσαι διὰ τῶν ἔργων τοῦ Ρήγα, εὐρῆκαν εὐρεῖαν ἀπήχησιν. Εἰς τὴν Μοσχόπολιν τῆς Ἡπείρου δημοσιεύεται τετράγλωσσον λεξικὸν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ εὐκολύνῃ εἰς τοὺς Ἀλβανούς, Βουλγάρους, Βλάχους καὶ Μολδαβοὺς τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἑλληνικῆς, τῆς ἐπισήμου γλώσσης τῆς νέας πολιτείας, εἰς δὲ τὰς φράσεις ποὺ παραθέτει ὁ συγγραφεὺς ὡς γλωσσικὰ παραδείγματα ἀναγνωρίζει τις εὐχερῶς ἰδέας τοῦ Ρήγα, συνάμα δὲ καὶ τοῦ Κοραῆ, περὶ καταλύσεως ὅλων τῶν ἐπὶ τῆς τουρκικῆς δεσποτείας πυργωθέντων προνομίων ὠρισμένων τάξεων.

Ἐν τοσοῦτῳ, ὅταν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1821 ἐξεργάγῃ παρὰ τὰ πολωνικὰ σύνορα τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντη καὶ διὰ τοὺς γνωστούς λόγους ἀπέτυχεν, ἐπηκολούθησε δὲ τὸν Μάρτιον ἡ ἀποστασία τῆς Πελοποννήσου, δὲν πρόκειται πλέον περὶ ἐνώσεως πλειόνων λαῶν εἰς πολιτείαν φέρουσαν τὸν χαρακτῆρα τοῦ ὑπερέχοντος ἑλληνικοῦ στοιχείου, ἀλλὰ περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ γένους.

Τώρα τὸ γένος αὐτό, τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, φέρει τὴν εἰκόνα, τὴν ὁποίαν θὰ γράψῃ ἀριστοτεχνικὰ βραδύτερον ὁ Renan, ἀπαντῶν εἰς τὸ ἐρώτημα, τί ἔστιν ἔθνος;

«Ἐθνος εἶναι μιὰ ψυχὴ, ἓνα πνευματικὸν φαινόμενον, ὅπερ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο στοιχεῖα ἀπαρτίζοντα μίαν ὄντοτητα. Τὸ ἓν κεῖται εἰς τὸ παρόν, τὸ ἄλλο εἰς τὸ μέλλον. Τὸ ἓν εἶναι ἀπὸ κοινοῦ κατοχὴ πλουσίου κληροδοτήματος ἀναμνήσεων. Τὸ ἄλλο εἶναι ὁ πόθος τῆς συμβιώσεως, ἡ θέλησις τοῦ νὰ τιμᾶται ἀκαταπαύστως ἡ κληρονομία, ἣν τὰ μέλη ἀπέκτησαν ἐξ ἀδιαίρετου. Κοινὴ δόξα ἐκ τοῦ παρελθόντος, κοινὴ θέλησις ἐν τῷ παρόντι, ἐπιτέλεις ἤδη μεγάλων πράξεων, θέλησις πρὸς νέας μεγάλας πράξεις, ἰδοὺ τὰ στοιχεῖα τοῦ ἔθνους».

Καὶ ἡ νέα μεγάλη πρᾶξις τῶν Ἑλλήνων, ποὺ τώρα ἀρχίζει, δὲν προοιωνίζει μόνον τὴν ἀνάστασιν τοῦ γένους, ἀλλὰ καὶ καταυγάζει ἓνα ὁλόκληρον ζοφερὸν κόσμον μὲ τὰς ἀπολυταρχικὰς του ἰδέας καὶ μὲ τὸ δόγμα τῆς νομιμότητος ποὺ καλύπτει δίκαιον τῆς κατακτῆσεως, ἔναντί τῶν ὁποίων προβάλλει τώρα ἡ Ἀρχὴ τῶν Ἐθνικοτήτων, ἡ ἰδέα δηλονότι ἐξ ἧς πηγάζει

τὸ δικαίωμα ὅπως κάθε ἔθνος ἀποτελέσῃ ἀνεξάρτητον καὶ κυρίαρχον πολιτείαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν του ταύτην διατηρῇ, ἐν τῷ πλαίσιῳ τοῦ ἐπιβαλλομένου εἰς τὰ ἄλλα ἔθνη σεβασμοῦ, ἐσαεὶ ἀπαραιμείων.

Ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων εἶχε διακηρυχθῇ πλέον ἢ ἅπαξ εἰς ἐπισήμους πράξεις τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ παρέμεινε θεωρία. Παρὰ τὰ κηρύγματα ἐκεῖνα, ὁ Ναπολέων ὑπέτασεν ἓνα πρὸς ἓνα τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης χωρὶς νὰ πολυπραγμονῇ περὶ ἐθνολογικῶν χαρακτήρων. Ἀφ' ἐτέρου, οἱ καταβαλόντες αὐτὸν σύμμαχοι, ἀποτελέσαντες ἀπὸ τοῦ ἔτους 1815 ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς Βιέννης ἔνωσιν, εἰς ἣν ἐγένετο βραδύτερον δεκτὴ καὶ ἡ Γαλλία, ἀποκατέστησαν τὸ ἀρχαῖον γεωγραφικὸν καὶ ἀπολυταρχικὸν καθεστῶς, διαθέσαντες ἐπ' εὐκαιρίᾳ ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ ἀλλήλων καὶ τινὰ νέα ἑκατομύρια λαῶν κατὰ περαιτέρω παράβασιν πάσης ἐννοίας ἐθνότητων.

Πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν ἐπανιδρυθέντων καθεστώτων, ἅτινα ἐκινδύνευαν ἐκ τοῦ πόθου πρὸς ἀπόκτησιν πολιτικῶν καὶ ἐθνικῶν ἐλευθεριῶν, αἱ μεγάλαι Δυνάμεις τῆς Ἑνώσεως εἰς μὲν τὸ συνέδριον τοῦ Τροππάου τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1820 ἀνεγνώρισαν εἰς ἑαυτὰς τὸ δικαίωμα τῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις κρατῶν πρὸς προάσπισιν τοῦ ὑπ' αὐτῶν κληθέντος δόγματος τῆς νομιμότητος, εἰς δὲ τὸ συνέδριον τῆς Λάιμπαχ, τὸ ἀρξάμενον τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1821, ἔλαβαν μέτρα καταστολῆς τῶν ἐπαναστάσεων εἰς τὰ Βασίλεια τῆς Νεαπόλεως, τοῦ Πεδεμοντίου καὶ τῆς Ἰσπανίας.

Ἐκεῖ, περὶ τὸ τέλος τοῦ συνεδρίου, ἔπεσεν ὡς βόμβα ἡ εἰδησις περὶ τοῦ κινήματος τοῦ Ὑψηλάντη καὶ περὶ τῶν γεγονότων τῆς Πελοποννήσου.

Καὶ εἰς τὰς τρεῖς χερσονήσους, τὴν Ἰβηρικὴν, τὴν Ἰταλικὴν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐμαίνετο συγχρόνως πυρκαϊά, ἣν ἐθεώρουν ὡς ἔχουσιν ἐστίαν κοινὴν ἀνατρεπτικὸν σχέδιον μυστικῶν ἐταιρειῶν, εἰς τὰς ὁποίας κατέτασσαν καὶ τὴν ἑλληνικὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν.

Ὁ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μάλιστα χερσονήσου κίνδυνος ἐξελαμβάνετο ὡς ὁ ἀμεσώτερος λόγῳ πιθανῆς ἐπεμβάσεως τῆς Ρωσσίας ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν τοσοῦτῳ ὁ Τσάρος Ἀλέξανδρος ἀπεκήρυττε τὸν Ὑψηλάντην ἀπὸ τὴν Λάιμπαχ, τὸ δὲ συνέδριον ἔκλειε μὲ τὴν ἀπόφασιν ἐμμονῆς εἰς τὸ δόγμα τῆς νομιμότητος καὶ «ὡς πρὸς ἐκεῖνα ἀκόμη τὰ γεγονότα, ἅτινα, συντελεσθέντα ὑπὸ περιστάσεις διαφόρους τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ, ἀλλὰ διὰ συνδυασμῶν ἐπίσης ἐγκληματικῶν, ἀπειλοῦν νὰ δημιουργήσουν ἀνυπολογίστους περιπλοκάς εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπην».

Καὶ ὁ Metternich ἐπεξηγῶν τὴν περικοπὴν αὐτὴν ἐδήλωνεν ὅτι «ὁ Σουλτᾶνος εἶναι φορεὺς νομιμότητος, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως ἢ τῆς Ἰσπανίας καὶ συνεπῶς οἱ ὑπῆκοοι αὐτοῦ Ἕλληνες, γενόμενοι ἀποστάται, δὲν πρέπει νὰ ὀνειρεύωνται κατάργησιν τῆς νομίμου δεσποτείας των».

Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν ὠνειρεύοντο.

Ἐγνώριζαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι εἶχαν νὰ κάμουν μὲ δύο ἐχθροὺς καὶ ἀπεδύθησαν εἰς διττὸν ἀγῶνα, ἀγῶνα αἵματος κατὰ τῶν Τούρκων, ἀγῶνα πνεύματος πρὸς τοὺς ἠνωμένους Ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης.

Καὶ ὁ δεύτερος οὗτος ἀγὼν πηγάζει ἐπίσης ἀπὸ ὁλόκληρον τὸ ἔθνος, διότι αἱ κύρια ἰδέαι περιέχονται εἰς τὰς ἀλλεπαλλήλους διακηρύξεις τῶν Ἐθνικῶν Συνελεύσεων, τοπικῶν καὶ γενικῶν. Διαβιβαζόμεναι αὗται εἰς τὰ Εὐρωπαϊκὰ ἀνακτοβούλια καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ἐπέχουν θέσιν διπλωματικῆς τρόπον τινὰ ἐπικοινωνίας. Τοὺς συντάκτας αὐτῶν δὲν γνωρίζομεν εἰμὴ μόνον ἐν μέρει. Περιέχουν προοίμιον καὶ ἐπεξήγησιν τῆς ἐθνεγερσίας κατὰ μίμησιν τῆς διακηρύξεως τοῦ 1776 τῶν δεκατεσσάρων τότε ἠνωμένων πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, ὧν οἱ θεσμοί, θαυμαζόμενοι ἀπὸ τὸν Κοραῆν, ἐπηρέασαν, φαίνεται, καὶ τὰς ἐργασίας τῆς Β' ἐν Ἀστρεὶ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως.

Ὡς συμπλήρωμα, οἰονεὶ ὑπομνηματισμὸς τῶν βραχυλόγων διακηρύξεων, ἔρχονται ἀπὸ τοῦ 1824 διακοινώσεις τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως πρὸς τινὰς τῶν Δυνάμεων ἢ καὶ ἰδιαίτεραι ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου πρὸς πρωθυπουργοὺς καὶ ὑπουργοὺς τῶν ἐξωτερικῶν, εἰς τὰς ὁποίας συζητεῖται ἡ πολιτικὴ ἔποψις τοῦ ζητήματος, ζητήματος νέου πρὸς τὸ τότε διεθνὲς δίκαιον.

Ἐκ παραλλήλου αἱ διακηρύξεις τῶν Συνελεύσεων καὶ τὰ διαγγέλματα ἄλλων Σωμάτων δὲν κραταιώνουν μόνον τὴν πίστιν τοῦ ἔθνους ἐπὶ τὸ δίκαιον τοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ δημοσιεύονται καὶ εἰς τὸν ξένον τύπον δημιουργοῦν εὐρύτατα θερμὴν ἀτμόσφαιραν, ἐντὸς τῆς ὁποίας μεγαλῶνει σὺν τῷ χρόνῳ ὁ λεγόμενος φιλελληνισμὸς εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ὅπως προεῖδεν ἐξ ἀρχῆς εἷς μόνον εὐρωπαϊὸς πολιτικός, ἐπὶ πλέον δὲ ἀσκοῦν εἰς τοὺς πεπαιδευμένους κύκλους τῆς ξένης μεγάλῃ ἐντύπωσιν καὶ ὅλως ἰδιαιτέραν γοητείαν μὲ τὴν λιτότητα τῆς φράσεως καὶ τὸ ὑψηλὸν αὐτῶν περιεχόμενον.

Δεῖγμα τὸ ὑπέροχον προοίμιον τῆς Α' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἡ πεμπουσία τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικοτήτων, κείμενον κλασσικόν, ἀνάγλυφον τοῦ ἐλληνικοῦ λόγου :

«Τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, τὸ ὑπὸ τὴν φρικώδη ὀθωμανικὴν δυναστείαν, μὴ δυνάμενον νὰ φέρῃ τὸν βαρύτατον καὶ ἀπαρδειγμάτιστον ζυγὸν τῆς τυραννίας καὶ ἀποσεῖσαν αὐτὸν μὲ μεγάλας θυσίας, κηρύττει σήμερον διὰ τῶν νομίμων παραστατῶν του εἰς Ἑθνικὴν συνηγμένων Συνέλευσιν, ἐνώπιον Θεοῦ καὶ Ἀνθρώπων τὴν «Πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξιν καὶ ἀνεξαρτησίαν».

Τέσσαρες εἶναι αἱ μεγάλαι γραμμαί, τὰς ὁποίας δυνάμεθα νὰ χαράξωμεν ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν διακηρύξεων, τῶν διαγγελεμάτων καὶ τῶν συμπληρωτικῶν ἐγγράφων.

Πρὸ παντὸς ἐξάιρεται καὶ τονίζεται συνεχῶς ἡ θρησκευτικὴ ἔποψις.

Μὲ τοῦτο δὲν ἐκδηλώνεται ἀπλῶς καὶ μόνον ὁ θρησκευτικὸς χαρακτήρ τοῦ Ἔθνους.

Ἦδη εἰς τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης, ἐξ ἀφορμῆς τῶν προσφάτων μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1812 συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου τουρκικῶν ὑπερβασίων καὶ ὤμοτήτων εἰς τὰς Παραδουναβίους Ἡγεμονίας, ὁ Τσάρος Ἀλέξανδρος εἶχε κάμει πρότασιν, μὴ γενομένην ἀποδεκτὴν, περὶ τῆς ἀνάγκης προστασίας τῶν χριστιανικῶν ἐν Τουρκίᾳ πληθυσμῶν κατὰ τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ τῶν μουσουλμάνων. Ἀλλ' ἀνεξαρτήτως τούτου, ἐμφαίνοντος ἤδη κάποιαν διάκρισιν μεταξὺ Χριστιανῶν ὑποδούλων εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ λαῶν στερουμένων ἀπλῶς πολιτικῶν ἐλευθεριῶν, οἱ Ἡγεμόνες τοῦ συνεδρίου εἶχαν ἀπαρτίσει «Ἱερὰν» Συμμαχίαν, θέσαντες ὡς βάσιν τῆς ἐνώσεώς των τὴν Χριστιανικὴν πίστιν, καὶ δῆ, διὰ πρώτην φοράν, ἀδιαφόρως καθ' ἕκαστον δογμάτων.

Εἰς τὸ προοίμιον τῆς συνθήκης οἱ τρεῖς Ἡγεμόνες πρῶτον ἐξυμνοῦν «ἐν ὀνόματι τῆς Ἀγίας καὶ Ἀδαιρέτου Τριάδος τὰ ἀγαθὰ, ἅτινα ἡ Θεία Πρόνοια ἠϋδόκησε νὰ ἐπιδαψιλεύσῃ εἰς τὰ κράτη, τὰ ἀποθέσαντα τὰς ἐλπίδας των εἰς αὐτὴν καὶ μόνην», ἔπειτα ἀναφέρονται ὡς πρὸς τὰς μεταξὺ των σχέσεις «εἰς τὰς ὑψηλὰς ἀληθείας, ἃς διδάσκει ἡ αἰωνία θρησκεία τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ» καὶ εἴτα προβαίνουν εἰς τὴν ἐξῆς δήλωσιν :

«Γνωστοποιούμεν διὰ τῆς παρούσης συνθήκης ἐνώπιον τῆς οἰκουμένης τὴν ἀκλόνητον ἡμῶν ἀπόφασιν ὅπως ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς τηρῶμεν τὰς ἐντολὰς τῆς ἀγίας ταύτης θρησκείας, τὰ παραγγέλματα τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης, ἅτινα, μὴ περιοριζόμενα μόνον εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, ὀφείλου νὰ καθοδηγοῦν τοὺς Ἡγεμόνας εἰς ὅλας αὐτῶν τὰς πράξεις, ὥς τὰ μόνα μέσα ἀσφαλίσεως τῶν ἀνθρωπίνων θεσμῶν καὶ θεραπείας τῶν ἀτελειῶν των». Εἰς δὲ τὸ δεύτερον ἄρθρον παρέχουν

τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι θέλουν θεωρεῖ τοὺς «λαοὺς τῶν ὡς μέλη ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ χριστιανικοῦ ἔθνους».

Μετὰ τοιαύτας διακηρύξεις πομπώδεις μὲν καὶ μυστικοπαθεῖς, ἀλλὰ πάντως ἐποικοδομητικὰς εὐρυτάτης μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν λαῶν ἀλληλεγγύης κατ' ἀποκλεισμὸν τῶν μουσουλμάνων Τούρκων, οἵτινες εἶχαν ἀρνηθῇ νὰ μετάσχουν εἰς τὸ συνέδριον, ἅτε μὴ ἀναγνωρίζοντες ἄλλο ἐπίγειον κράτος πλὴν τοῦ μουσουλμανικοῦ, ἔρχονται οἱ Ἕλληνες καὶ ἀπευθύνουν πρὸς τοὺς Ἠγεμόνας τὸ δίκαιον ἐρώτημα :

- Πῶς τώρα θεᾶσθε ἀπαθεῖς τὴν ἐξολόθρευσιν χριστιανικοῦ ἔθνους ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνον, ὅστις μετὰ τὸν ἀπαγχονισμὸν τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν λοιπῶν ἱεραρχῶν δὲν ἐδίστασε νὰ κηρύξῃ μὲ χάτι-χουμαγιὸν τὸν ἱερὸν πόλεμον; Καὶ ὅταν οἱ πρέσβεις ὑμῶν διαβιβάζουν εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην χλιαρὰς ὁδηγίας Σας περὶ ἀπλῆς διακρίσεως μεταξὺ ἐνόχων καὶ ἀθῶων, πῶς ἀνέχεσθε νὰ δίδῃ ὁ Ρεῖζ-ἐφέντης τὴν ἀπάντησιν ὅτι, λαμβάνων οἷας ἔλαβε φρικτὰς κυρώσεις κατὰ τῶν ἀπίστων, ἀκολουθεῖ τὰς ὁδηγίας τοῦ Προφήτου;

Καὶ μετὰ τὴν ἔξοδον τῶν στόλων τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Τύνιδος ἐπρόσθεταν :

- Πῶς, σεῖς, ἡ ἐν Χριστῷ Ἱερὰ Συμμαχία, ἀνέχεσθε τὴν ἐν Μωάμεθ Ἱερὰν Ἐνωσιν, ἀφανίζουσαν ἔθνος πιστεῦον εἰς Χριστόν;

Εἶναι φανερόν ὅτι, καθ' ἣν στιγμὴν τὸ δόγμα τῆς νομιμότητος εἶχε συνδεθῇ ὑπὸ τῶν Ἠγεμόνων ἀδιαχωρίστως πρὸς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, τὰ φλογερὰ αὐτὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων, τὰ ἐκπηδῶντα ἐκ τῶν διακηρύξεων, ἀπεκάλυπταν ἐνώπιον τῶν φιλελευθέρων λαῶν οἰκτρὰν ἀντίφασιν τῶν Δυνάμεων πρὸς ἑαυτὰς καὶ ἀπετέλουν ἀληθῶς δεινὴν κριτικὴν τῆς πολιτικῆς τῶν.

Ἡ δευτέρα μεγάλη γραμμὴ τῶν διακηρύξεων ἀφορᾷ τὰ ἱστορικὰ δικαιώματα τοῦ ἔθνους, στοιχεῖον βασικὸν τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικοτήτων.

Ἡ Α' Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐξαγγέλλει : «Ὁ κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμος ἡμῶν, εἶναι πόλεμος ἐθνικός, τοῦ ὁποίου μόνη αἰτία εἶναι ἡ ἀνάκτησις τῶν δικαίων τῆς προσωπικῆς ἡμῶν ἐλευθερίας καὶ τιμῆς... Εἴχομεν ἡμεῖς τάχα ὀλιγώτερον παρὰ τὰ λοιπὰ Ἕθνη λόγον διὰ νὰ στεροῦμεθα τῶν δικαίων ἐκείνων... καὶ καταδικασμένοι εἰς αἰώνιον δουλείαν νὰ ἔρπωμεν ὡς κτῆνη καὶ αὐτόματα εἰς τὴν ἄλογον θέλησιν ἑνὸς ἀπηνοῦς τυράννου, ὅστις ληστρικῶς καὶ ἄνευ τινὸς συνθήκης ἤλθε μακρόθεν νὰ μᾶς κραθυποτάξῃ; Δίκαια τὰ ὅποια ὄχι τριῶν ἢ τεσσάρων ἀλλὰ καὶ χιλίων καὶ μυρίων

αίωνων τυραννία δὲν δύναται νὰ ἐξαλείψῃ, καὶ ἂν ἡ βία ἢ ἡ ἰσχὺς πρὸς καιρὸν τὰ καταπλακώσῃ, ταῦτα πάλιν ἀπαλαίωτα καὶ ἀνεξάλειπτα καθ' ἑαυτά, ἡ ἰσχὺς εἴμπορεῖ νὰ ἀποκαταστήσῃ καὶ ἀναδείξῃ οἷα καὶ πρότερον καὶ ἀπ' αἰώνων ἦσαν! ».

Καὶ ἔρχεται ὡς ἐπεξήγησις τοῦ κεφαλαίου τούτου ὅ,τι ὁ Μαυροκορδᾶτος ἀνέπτυσεν ἤδη εἰς τὴν μελέτην του καὶ ὅ,τι βραδύτερον γράφει εἰς ἐπιστολάς ποῦ ἀπευθύνει ὡς Γενικός Γραμματεὺς τοῦ Ἐκτελεστικοῦ πρὸς τὸν Canning καὶ πρὸς τὸν Genz, τὸν συνεργάτην τοῦ Metternich :

«Εἰς τὴν πρώτην βολὴν τοῦ τηλεβόλου, ἣν ἔβαλεν ὁ ἐχθρὸς τῆς Τουρκίας ἄλλοτε (ἐννοεῖ τὸν ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1770), δὲν ἐμείναμεν ἀδιάφοροι. Ἀνεμετρήσαμεν ἔκτοτε τὰς δυνάμεις ἡμῶν καὶ τὰς εὐρίσκομεν ἱκανὰς πρὸς διεκδίκησιν τῶν δικαίων μας. Δὲν εἴμεθα οἱ ἀληθεῖς ἰθαγενεῖς τῆς χώρας αὐτῆς; Δὲν εἴμεθα οἱ φυσικοὶ κληρονόμοι τῆς γῆς αὐτῆς ποῦ ἀνήκεν εἰς τοὺς πατέρας μας; Οἱ πατέρες μας ἄρά γε μᾶς ἀπεκλήρωσαν μὲ κανὲν σύμφωνον, μὲ καμμίαν συνθήκην ποῦ ἔκλεισαν μὲ τοὺς κυρίους μας; Ποῖοι εἶναι οἱ τίτλοι τῶν ἐπὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν καὶ τῶν τέκνων ἡμῶν; Ποῦ εἶναι αἱ ὑπογραφαὶ ποῦ ἐδέσμευσαν τοὺς προγόνους μας καὶ κρατοῦν καὶ ἡμᾶς δεσμίους; Αὐτοὶ οἱ Ἀσιᾶται κατακτηταὶ ἦλθαν καὶ μᾶς ἀπέσπασαν διὰ τῆς ἰσχύος πᾶν ὅ,τι εἴχαμεν καὶ ἡ ἰσχὺς εἶναι ἐκείνη μὲ τὴν ὁποίαν θὰ τὸ ἀνακτήσωμεν».

Καὶ ὁ Κοραῆς διατυπώνει τὸ ἀνώτερον νόημα :

«Μόνος πόλεμος νόμιμος εἶναι ὁ ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας παντὸς ἔθνους πόλεμος».

Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς κριτικῆς :

«Ὅταν ὁ Genz τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1825 διαβιβάξῃ ἐκ Βιέννης ἀπάντησιν πρὸς τὸν Μαυροκορδατον εἰς Μεσολόγγιον, ἀναγκάζεται νὰ εἴπῃ, εἰ καὶ μετὰ δυσφορίας, ὅτι οἱ Ἕλληνες πιθανὸν νὰ διεξάγουν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων νόμιμον, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐχθρικὴν στάσιν τῆς Κυβερνήσεώς του ἐπικαλεῖται πλέον ἄλλην νομιμότητα, τὴν πηγάζουσιν ἀπὸ τὰς μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας καὶ τοῦ Σουλτάνου συνθήκας.

Ἡ ἀντίληψις ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ὑπέγραψε καμμίαν συνθήκην ὑποταγῆς τοῦ ἔθνους, ἀλλ' ἔπεσε μαχόμενος εἰς τὴν πύλιν τοῦ Ρωμανοῦ, εἶναι βαθύτατα ριζωμένα εἰς τὴν λαϊκὴν ψυχὴν καὶ κρατεῖ εἰς ἑξαψιν τοὺς ἀγωνιστάς.

Ἡ ἀφρημένη ἐλληνικὴ σκέψις δὲν ἐδυσκολεύθη ποσῶς νὰ ἴδῃ μέσα εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἀνασυσταθείσης Ἑλληνικῆς πολιτείας, ἂν καὶ εἶναι αὕτη

ἀπρόσωπος, πλήρη καὶ νόμιμον τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διαδοχὴν.

Ἄλλὰ τοῦτο δὲν εἰσπορεῖ νὰ χωρέσῃ εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἀσιάτου Τούρκου, ἀνεπίδεκτον ἀφηρημένων ἐννοιῶν, ὡς ἡ ἐλευθερία, δίκαιον, πολιτεία.

Ὅταν ὁ Καραϊσκάκης τῷ 1826 συνηγήθη τυχαίως μὲ τὸν στρατάρχην Κιουταχὴν, τὸν Ρούμελη Βαλεσῆ, ἐπὶ τῆς Γαλλικῆς Ναυαρχίδος εἰς τὸν Πειραιᾶ, εἰς πρόσκλησιν αὐτοῦ νὰ προσκυνήσῃ καὶ νὰ λάβῃ ὅλα τὰ βιλαέτια ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἕως τὴν Ἄρτα, ἀπήντησεν :

— Ἐγὼ νὰ προσκυνήσω ; Ἄν εἴσαι Ρούμελη Βαλεσῆ ἐσύ, εἶμαι κι' ἐγὼ Ρούμελη Βαλεσῆ. Καὶ ἂν εἴξερε ἡ Διοίκησίς μου ὅτι κρένομε τώρα ἀντάμα, θὰ μὲ κρέμαγε καὶ μένα καὶ δεκαπέντε χιλιάδες στρατεύματα ποὺ ἔχω στὴν Λεψίνα.

— Καὶ πῶς, λέγει ὁ Κιουταχῆς, μπορεῖ νὰ σὲ κρεμάσῃ ;

— Μήπως, ἐρωτᾷ ὁ Καραϊσκάκης, δὲν σὲ κρεμαίνει ἐσένα ὁ Σουλτᾶνος ; Ναὶ ἢ ὄχι ;

— Ναί, γιατί τὸν ἔχω Βασιληᾶ.

— Λοιπὸν μὲ κρεμαίνει καὶ μένα ἡ Διοίκησίς μου γιατί τὴν ἔχω Βασίλισσα.

Τρίτον σημεῖον τῶν Διακηρύξεων φέρει εἰς τὸ μέσον τὴν τόσον συνεχομένην πρὸς τὴν ἀρχὴν τῶν ἐθνικοτήτων δημοκρατικὴν μορφήν τοῦ πρώτου προσωρινοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐπιδάουρου.

Λέγει ἡ διακήρυξις τῆς πρώτης Ἐθνικῆς Συνελεύσεως :

«Ὁ κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμος ἡμῶν εἶναι πόλεμος ἐθνικὸς καὶ δὲν στηρίζεται ποσῶς εἰς ἀρχάς τινας δημαγωγικὰς καὶ στασιώδεις».

Ἡ διαμαρτυρία αὕτη ἦτο ἀναγκαία, διότι δημοκρατικὸν πολίτευμα τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ἦτο φυσικὰ τῆς ἀρεσκείας καμμιᾶς Δυνάμεως, οὔτε τῆς Ἀγγλίας, φοβουμένης μετάδοσιν φιλελευθέρων ἰδεῶν εἰς τὰ Ἰόνια νησιά, ἢ ἀπαρέσκεια δὲ αὕτη ἦτο συμφυῆς πρὸς τὴν γενικὴν ἀντίληψιν περὶ κοινῆς ἐστίας τῶν συγχρόνων ἐξεγέρσεων, ἀντίληψιν, ἣτις ἐτροφοδοτεῖτο ἀπὸ τὴν Βιέννην, φρούριον πάσης ἀπολυταρχίας, ὅπου ἤδη πρὸ εἴκοσι καὶ πλέον ἐτῶν εἶχε διαδραματισθῇ ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλείτερα δικαστικὰ ἐγκλήματα ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ρήγα, καὶ ὅπου ὁ Metternich τὸν Καποδίστριαν τὸν ἀπεκάλει ἀρχικαρβονᾶρον καὶ τὸν παρηκολούθει διὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ κατασκόπων του καὶ ὅταν ἀκόμη οὗτος ἀποχωρήσας τοῦ ρωσικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν ἐφησύχαζεν εἰς Γενεύην.

Ἡ περικοπή αὕτη τῆς Διακηρύξεως ἐτέθη καθ' ὑπόδειξιν αὐτοῦ τοῦ Καποδίστρια, ὅστις, ἐνῶ, ὅπως καὶ ὁ Κοραῆς, ἐθεώρει τὴν ἐξέγερσιν πρόωρον, ἐν τούτοις, ἅμα ἀναψεν ὁ σπινθήρ, ἔσπευσε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1821 νὰ στείλῃ πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον, εἰς Μεσολόγγιον, γράμμα περιέχον ὁδηγίας προκειμένου νὰ συνταχθῇ τὸ πολίτευμα.

Τὸ πολύτιμον αὐτὸ γράμμα, τὸ ὁποῖον σώζεται ἴσως κάπου, ἅμα λαβὼν ὁ Μαυροκορδάτος ἀπέστειλεν ἐμπιστευτικῶς τὴν 26 Ὀκτωβρίου 1821 πρὸς τοὺς «αὐταδέλφους κύριον Λάζαρον καὶ κύριον Γεώργιον Κουντουριώτην» διὰ νὰ τὸ διαβάσῃ ὁ Ὀρλάνδος γνώστης τῆς Γαλλικῆς. Συνιστᾷ ἄκραν ἐχεμύθειαν «ἵνα μὴ κομπρομιταρισθῇ ὁ ἄνθρωπος», διότι τότε ὁ Καποδίστριας διετέλει ἀκόμῃ ὑπουργὸς τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου, ἀποχωρήσας μετὰ ἐν ἔτος περίπου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Μαυροκορδάτος ὑποθέτει ὅτι ὁ Ὀρλάνδος ἀπουσιάζει ἐξ Ὑδρας, ἐπισυνάπτει περίληψιν τοῦ γράμματος, ἐξ ἧς πληροφορούμεθα ὅτι αἱ ὁδηγαὶ τοῦ Καποδίστρια ἀναφέρονται κυρίως εἰς τὰ ἐξῆς ζητήματα.

Ἐπὶ τὸ παρόν, λέγει, εἰς μόνην τὴν Ἀμερικὴν νὰ ἐμπιστευώμεθα καὶ ὄχι τὰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις. Τὰ ψηφίσματα, καὶ ὅσα ἄλλα ἐπίσημα ἔγγραφα γίνονται, νὰ εἶναι ἀπλᾶ καὶ ὄχι μὲ πομπώδεις λέξεις ὡς αἱ Ὑψηλαντικαὶ προκηρύξεις. Νὰ συγκεντρίσωμεν τὴν διοίκησιν εἰς ὀλίγας χεῖρας· ἐπιθυμεῖ νὰ ἡμπορούσαμεν νὰ ἔχωμεν ἓνα ἀρχηγόν, αὐτὸν ὅμως δὲν τὸν εὕρισκει, διότι δὲν βλέπει τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀφίνει ὅμως εἰς τὴν κρίσιν μας νὰ πασχίσωμεν νὰ τὸν εὕρωμεν. Νὰ φυλάξωμεν τὰ παλαιὰ σχήματα τοῦ Ἔθνους καὶ νὰ ἀποφύγωμεν ἐπιμελῶς, ὅσα μᾶς παρρησιάζουν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους ὡς ὅργανα τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐταιρειῶν.

Τί ἐννοεῖ θετικῶς μὲ «παλαιὰ σχήματα τοῦ Ἔθνους», μόνον ἐκ τοῦ πλήρους κειμένου τῆς ἐπιστολῆς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διαγνωσθῇ.

Ὁ Καποδίστριας δὲν διέκειτο μὲν δυσμενῶς πρὸς τὴν συνταγματικὴν κίνησιν· ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ρωσσίας πρὸ ἔτους περίπου εἶχε ταχθῇ ὑπὲρ διατηρήσεως τοῦ συντάγματος ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Νεαπόλεως διασκευάσας αὐτὸ μάλιστα ὁ ἴδιος ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον, ἔργον ματαιωθὲν ὕστερον τῇ ἐπεμβάσει τοῦ Metternich.

Ἐν τούτοις εἶναι προφανὲς ἐκ τῆς περιλήψεως ὅτι ἀποκρούει τὴν ἴδρυσιν ἐν Ἑλλάδι ἀντιπροσωπευτικοῦ φιλελευθέρου πολιτεύματος, οἷον υἱοθέτησεν ἡ μετὰ δύο περίπου μῆνας συγκροτηθεῖσα Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐν Ἐπιδαύρῳ.

Δὲν ἔλειψαν ἐκ τῶν ὑστέρων χρόνων δυσμενεῖς ξένων καὶ ἡμετέρων κρίσεις τῆς μορφῆς ταύτης τοῦ πρώτου πολιτεύματος μὲ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι, ἂν ἦτο ἄλλοῖα, θὰ ἀπεφεύγετο ἡ σύγχυσις καὶ ἡ διχόνοια, ἥτις κατὰ τὴν δευτέραν ἰδίως ἐμφύλιον ρῆξιν ἔθεσε πράγματι εἰς κίνδυνον τὸν Ἀγῶνα.

Ἀλλὰ τοιαύτη ἔρευνα ὀδηγεῖ εἰς τὸ πεδῖον τῶν ἀπεράντων καὶ ἀπεριορίστων ὑποθέσεων, ἡ δὲ ἱστορία δὲν γράφεται μὲ τὸ τί «θὰ ἐγίνετο» καὶ μὲ τὸ «ἔπρεπεν», ἀλλ' ἔργον ἔχει νὰ ἐξηγήσῃ τὰ γενόμενα.

Καὶ ὡς πρώτη ἐξήγησις ἔρχεται, περισσότερο ἀπὸ τὸ κήρυγμα τοῦ Ρήγα, ἡ ἐπίμονος καὶ ἀναλυτικὴ διδασκαλία τοῦ Κοραῆ, τοῦ νομικοῦ συμβούλου τοῦ ἐν ἐξεγέρσει Ἑθνους, περὶ τῆς ἀνάγκης ὅπως τοῦτο πράξη συγχρόνως δύο μεγάλας πράξεις, δηλ. καὶ καθαιρέσῃ τὴν τυραννίαν καὶ κτίσῃ ἔμπεδον πολιτείαν, ἐν ᾗ ὁ λαὸς νὰ εἶναι κυρίαρχος τῆς τύχης του. Διὰ τοῦτο ἐφρόνει ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀργήσῃ εἴκοσιν ἀκόμη χρόνια ἢ ἐπανάστασις, ἐλπίζων ἐπὶ μείζονα ἕως τότε πνευματικὸν ἐξοπλισμὸν καὶ ἐπὶ τὴν συναφὴ τοῦ λαοῦ παιδαγωγῶν, ἀπαραίτητα εἰς ἀντιπροσωπευτικὴν ἐλευθέραν πολιτείαν, διότι ὑπὸ ἀνελεύθερον καθεστῶς δὲν χρειάζεται καὶ νὰ σκέπτονται οἱ πολλοί. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐξερράγῃ παρὰ ὥρας, ὡς ἐφρόνει, ὁ ἀγὼν καὶ ὅταν ἐσημειώθησαν αἱ πρώται ἐσωτερικαὶ συγκρούσεις, οὐδαμῶς ἀπέστη τῶν φιλελευθέρων αἰτημάτων καὶ τῆς διδασκαλίας του αὐτῆς, ἐπαναλαμβανομένης ἰδίᾳ εἰς τὴν β' ἔκδοσιν τοῦ Βεκκαρία.

Ὡς δευτέρα ἐξήγησις ἔρχεται ὁ ἱστορικὸς συγκεκριμένος παράγων.

Ἄν ἄλλοι ὑπῆρχον στερεωμένοι καταστάσεις προσώπων καὶ πραγμάτων, αἵτινες, ἀνεξαρτήτως τοῦ χαρακτηρὸς των, ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσουν καὶ ἐχρησίμευσαν ἐνιαχοῦ κατὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἐθνῶν πάντως μὲ κάποιο βῆμα πρὸς τὰ ἔμπροσ ὅπως πιστοῦται ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Πρωσσίας διαρκούντος τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ κατὰ τοῦ Ναπολέοντος πολέμου, τούναντίον ἐδῶ πρόσωπον μὲν δὲν ὑπῆρχεν, ὡς ὁμολογεῖ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Καποδίστριας εἰς τὴν ἐπιστολὴν τού, ἀλλ' ἐπίσης δὲν προϋφίστατο οὐδὲ ἔννομός τις τάξις, ἀλλὰ μόνον ἀδικία καὶ αὐθαιρέσια καὶ προνόμια καὶ καταπιέσεις καὶ ἡ συμπάρεδρος τούτων διχόνοια, ὅπως βεβαιώνει γνώστης τῶν γεγονότων, ὁ ἀρχιστράτηγος Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης εἰς τὴν διακήρυξιν τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας, ἡ δὲ φημιζομένη αὐτοδιοίκησις τῶν δημογερόντων, πλὴν ἐξαιρέσεών τινων εἰς νήσους, μετεῖχε κατ' ἀνάγκην τῶν ἐλλειμμάτων αὐτῶν, προϊόντων τῆς τουρκικῆς ὑπερδιοικήσεως.

“Οθεν καὶ ὁ Μαυροκορδάτος ἐπεξηγῶν τὸ πολίτευμα γράφει πρὸς τὸν Canning.

«Πόλεμος διεξαγόμενος ὑπὸ ὀλιγαρίθμου πληθυσμοῦ, ὅστις ἐκδιωχθέντων τῶν Τούρκων εὐρέθη ἐν καταστάσει ἰσότητος, ἀπῆται κατ’ ἀνάγκην θεσμοὺς μᾶλλον δημοκρατικούς».

Τὸ μόνον παλαιὸν σχῆμα τοῦ ἔθνους ποὺ εὗρηκαν χρήσιμον οἱ ἐκπονήσαντες τὸ πρῶτον πολίτευμα, τὸ παρέλαβαν, τὴν μορφήν δηλαδὴ τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου, μέγα μέρος τῶν νόμων τῶν ἀειμνήστων Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, ὅπερ, διατηρηθὲν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὡς εἷς τῶν ἐνωτικῶν δεσμῶν τοῦ ἔθνους μὲ τὴν προσπάθειαν μάλιστα ἀποσκορακίσεως ἐθιμῶν διαβρωτικῶν τῆς ἐνότητος καὶ καλυπτόντων προνόμια, προσηρμόζετο ἀπολύτως πρὸς ἀτομικὰς ἐλευθερίας καὶ πρὸς ἰσόνομον πολιτείαν.

Μὲ ἄλλους λόγους ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων, ἣν ἐνσαρκώνει ὁ ἐλληνικὸς ἀγὼν, διατελεῖ εἰς ἐσωτερικὴν συνοχὴν πρὸς πολίτευμα, οἷον υἱοθετήθη ἀπὸ τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσιν, ἐπειδὴ συνδέεται λογικῶς πρὸς τὰ ὑπὸ τῆς ἀμερικανικῆς καὶ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως διακηρυχθέντα δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου.

Καὶ ἀντιστρόφως :

Τὸ δικαίωμα κάθε ἔθνους τοῦ νὰ προσδιορίζη τὸ ἴδιον τὴν τύχην του συμβαδίζει πρὸς τὴν ἐννοίαν τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ συνακολουθούτου δικαιώματος τῶν ἀνθρώπων τοῦ νὰ προσδιορίζουν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ τύχην των.

Τέταρτον ζήτημα εἶναι ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων, ἀποτελοῦσα ἐννοίαν ἀδιάρητον, σημαίνει πλήρη ἀνεξαρτησίαν, σημαίνει κατασκευὴν αὐτονόμου πολιτείας. Πᾶσα ἄλλη λύσις, ὅπως εἰσαγωγή μεταρρυθμίσεων ἢ δωρεὰ τινων λεγομένων ἐλευθεριῶν ἐκ μέρους τοῦ κυριάρχου, ἀποτελεῖ παραφθορὰν καὶ κίνδυνον, ὅπως διαπιστώνει καὶ ὁ σημερινὸς ἀγὼν τῆς ἐλληνικῆς Μεγαλονήσου, ἐμπνεόμενος ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν ἀπαρασάλευτον ἀρχὴν τῶν ἐθνικοτήτων.

Ἡ Β’ ἐν Ἀστρεὶ Ἐθνικῇ Συνέλευσις διεκήρυξε κάτι τι πλεον τῆς πρώτης :

«Εἴμεθα ἀποφασισμένοι νὰ ἀνεξαρτισθῶμεν ἔθνος ἐντελῶς χωριστόν, αὐτόνομον καὶ ἀνεξάρτητον».

Ἡ παραλλαγὴ αὕτη λόγον ἔχει τὴν ψιθυριζομένην εἰρήνευσιν διὰ τῆς μεθόδου τῶν μεταρρυθμίσεων. Ἐπὶ τούτῳ εἶχεν ἀποσταλῆ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1822 ἀντιπροσωπεῖα εἰς τὸ συνέδριον τῆς Βερῶνας, ὅπου δὲν

ἐγένετο δεκτή. Ἡ ὀργίλη διαμαρτυρία αὐτῆς κατὰ πάσης ἄλλης λύσεως πλὴν τῆς ἐντελοῦς ἀνεξαρτησίας ἔφθασε μέχρι τῶν συνέδρων, ἀλλ' ἀπεισιωπήθη, τοῦ Metternich εἰπόντος ὕστερον ὅτι τὸ ἐλληνοτομρικὸν ζήτημα ἐτάφη ἐν μέσῳ σιγῆς.

Μεγαλύτερος ὑπῆρξεν ὁ κίνδυνος βραδύτερον, ὅταν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1824 ἡ Ρωσσία ἐπρότεινεν εἰς τὰς ἄλλας Δυνάμεις σχέδιον εἰρηνεύσεως μὲ τὸ νὰ ἰδρυθοῦν τρεῖς ἐλληνικαὶ ἡγεμονίαι φόρου ὑποτελεῖς εἰς τὸν Σουλτᾶνον ὑπὸ ἐγχωρίους ἡγεμόνας, μία εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, μία εἰς τὴν δυτικὴν, ἡ τρίτη εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Κρήτην καὶ μία ἐπὶ πλέον διοικήσεις τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ὑπὸ τὰς ἀνάκαθεν δημογεροντείας, ἡ ὅλη δὲ περιοχὴ νὰ ἐκπροσωπῆται παρὰ τῇ Πύλῃ διὰ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἀπολαύοντος τῆς προστασίας τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Τὸ σχέδιον, κρατηθὲν μυστικόν, ἐγνώσθη ἀπὸ ἀκριτομυθίαν γαλλικῆς ἐφημερίδος, πρὶν ἢ συνεννοηθοῦν μεταξύ των αἱ κυβερνήσεις τῶν Δυνάμεων. Καὶ ὁ μὲν Σουλτᾶνος οὐδὲ συζήτησιν ἐδέχετο, ἀπαιτῶν πλήρη ὑποταγὴν ἄνευ ὅρων, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἀντέδρασε σφοδρῶς.

Ἐκτὸς τῆς διακοινώσεως τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Κωνσταντίνου Ροδίου, ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδαῖος, Γενικὸς Γραμματεὺς τότε τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, ἀνεκοίνωσε διὰ μακρῶν πρὸς τὸν Genz καὶ πρὸς τὸν Canning τὴν ἐξῆς ἔποψιν·

«Δεδομένου ὅτι ἡ Τουρκία εἶναι ἀδύνατον πλέον νὰ ὑποτάξῃ ζωντανοὺς Ἕλληνας, ἡ προτεινομένη ἵδρυσις ἡγεμονιῶν πρέπει πάσῃ θυσίᾳ νὰ ἀπότραπῇ πρὸς αὐτὸ τὸ συμφέρον τῆς Εὐρώπης, ἐὰν αὕτη ἐπιθυμῇ νὰ προλάβῃ ἐξάπλωσιν ρωσικὴν.

Εὐνοοῦν αἱ Δυνάμεις εἰς τὸν παρόντα πόλεμον τὴν Τουρκίαν πρὸς τὸν σκοπὸν, ἵνα διατηρουμένη χρησιμεύσῃ ὡς προπύργιον κατὰ τῶν ρωσικῶν βλέψεων. Ἀλλ' ἡ Τουρκία εἶναι ἀνίκανος πρὸς τοῦτο, ὅπως ἐξήγησα ἤδη εἰς τὴν μελέτην μου τῷ 1820, προτείνας τότε ἀντικατάστασιν αὐτῆς ἐν Εὐρώπῃ δι' ἐλληνικοῦ κράτους.

Εὐτυχὴς συγκυρία παρουσιάζεται τώρα πάλιν: Νὰ τερματισθῇ ὁ πόλεμος δι' ἰδρύσεως ἐντελῶς ἀνεξαρτήτου ἐλληνικοῦ κράτους. Ἡγεμονίαι ὑπὸ τὸν σουλτᾶνον θὰ ἐγίνοντο βορὰ ρωσικὴ.

Τούναντίον τὸ νέον ἀνεξάρτητον κράτος, ἀποσπώμενον ἐκ τῆς Τουρκίας, ὅχι μόνον δέν τὴν ἐξασθενεῖ ἀλλὰ θὰ τὴν καταστήσῃ ἰσχυροτέραν, ἐπειδὴ θὰ εἶναι φυσικοὶ συνεργάται.

Ἴσως σὰς φανῇ αὐτὸ παραδοξολογία, ἀλλὰ, πιστεύσατέ με, δὲν εἶναι. Εἴμεθα ἐχθροὶ ἄσπονδοι τῶν Τούρκων καὶ δικαίως εἴμεθα.

Ἄλλ' ἅπαξ καθορισθῶν τὰ ὅρια ἡμῶν, ἡ πολιτικὴ τοῦ ἀνεξαρτήτου Ἑλληνικοῦ Κράτους θὰ βαδίσῃ δρόμον ἀντίθετον πρὸς τὰ σημερινὰ αἰσθήματα μας. Διότι θὰ εἴμεθα ἡναγκασμένοι ὄχι μόνον νὰ ἐπιθυμοῦμεν, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποστηρίζωμεν τὴν ὑπαρξίν τοῦ ὑπολοίπου τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, μὴδὲν ἔχοντες νὰ φοβηθῶμεν ἀπὸ τὴν γειτονίαν της, ἐξ ἀντιθέτου τὸ πᾶν ὑποπτευόμενοι ἀπὸ γειτνιάσιν ρωσικὴν. Ἀπὸ φυσικοὶ ἐχθροὶ τοῦ εἴμεθα τῶν Τούρκων θὰ γίνωμεν οἱ πιστότεροι σύμμαχοι αὐτῶν».

Καὶ ἐν συνεχείᾳ, πρὸς μὲν τὸν Genz, τὸν πραγματικὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀπαριθμεῖ τὰ ἐκ τῆς λύσεως αὐτῆς ὠφελήματα τῆς Αὐστρίας, πρὸς δὲ τὸν πρωθυπουργὸν Γεώργιον Canning, τονίζει τὸ συμφέρον τῆς Ἀγγλίας, ἡ ὁποία οὕτω θὰ ἡσφάλιζε τὴν ὁδὸν πρὸς τὰς Ἰνδίας, εἰς τρόπον ὥστε τὸ ἀποτέλεσμα, λέγει, θὰ εἶναι, Ἀγγλία, Τουρκία καὶ Ἑλλάς, νὰ ἀποτελέσουν, τρόπον τινά, μίαν καὶ ἐνιαίαν Δύναμιν ἔναντι πάσης ἐκ Ρωσσίας ἀπειλῆς.

Μὲ αὐτὰ ποὺ γράφει ἐκ Μεσολογγίου τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1824 καὶ τὸν Αὐγουστον τοῦ 1825, ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, ὁ ρωμαιοτέρως πολιτικὸς νοῦς τῆς πρώτης πεντηκονταετίας, ἐμφανίζεται εἰς τὸ βάθος, προτοῦ ἔτι ἐμπεδωθῇ ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων, τὸ μέγα πρόβλημα, ποία ἡ πρακτικὴ ἀξία αὐτῆς μέσα εἰς τὸ διεθνὲς οἰκοδόμημα τὸ ὁποῖον ἦτο καί, ἀλλοίμονον, ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἀστέγαστον.

Αὐταὶ εἶναι αἱ κυριώτεραι ἔννοιαι τὰς ὁποίας συνεισέφερε τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα πρὸς θεμελίωσιν τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικοτήτων.

Ὅταν βραδύτερον ἐξηπλώθη αὕτη, ἔτυχε βεβαίως συστηματικῆς ἐπεξεργασίας ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Ἀλλὰ τότε δὲν ὑπῆρχαν εἰμὴ ἅπλᾳ κείμενα τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως μήπω εὐρόντα που ἐφαρμογὴν.

Ἡ ἱστορία τῆς ἐπιστήμης ἄρα οὐχὶ ἄνευ λόγου δύναται νὰ ἀναγράψῃ εἰς τὰς δέλτους αὐτῆς τὸ πνευματικὸν ἐπιτελεῖον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, διότι ἐν τῷ μέσῳ τῶν καπνῶν καὶ τοῦ ὀλέθρου, ὀδηγούμενοι ἀπὸ τὰ συγκεκριμένα γεγονότα καὶ ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὸν ἀγῶνα ζωῆς ἢ θανάτου τῆς πατρίδος των, κατάρθωσαν νὰ περιλάβουν εἰς τὰς διακηρύξεις καὶ εἰς ἄλλα ἔγγραφα φωτεινὴν εἰκόνα τῶν βασικῶν στοιχείων τῆς νέας διεθνοῦς ἀρχῆς.

Καὶ εἰς κάθε Διακήρυξιν καὶ εἰς κάθε Διάγγελμα καὶ εἰς κάθε ἐπίση-

μον γράμμα ἐπανέρχεται εἰς μυρίους τόνους ἀκατάπαυστα ἢ ἐπ' αὐτόν·
 Ὡς ἐλευθερία ἢ θάνατος.

Καὶ τώρα ἀντιπαλεύει
 Κάθε τέκνο σου μὲ ὁρμή,
 Ποῦ ἀκατάπαυστα γυρεύει
 Ὡς τὴν νίκη ἢ τὴν θανάτην.

Καὶ αὐτὸ κάμνουν.

Δὲν ἀπελπίζονται ποτέ.

Κάθε ἀποτυχία χαλυβδώνει τὰς ψυχὰς καὶ ἡ ἡττα τῆς σήμερον ἐξαγγέλλεται ὡς ἡ νίκη τῆς αὔριον.

Ὅταν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Κάσου ἐπῆλθε τὸ τραγικὸν καὶ ἐνδοξότατον τέλος τῶν Ψαρῶν καὶ ἐπέκειτο ὁ Ἰβραήμ μὲ τὸν εὐρωπαϊκῶς ὀργανωμένον στρατὸν καὶ μὲ τὸν στίλβοντα στόλον τῆς Αἰγύπτου, ἐρχόμενος νὰ σώσῃ τὸν Σουλτάνον, ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων ἐξέδωκε διάγγελμα, ὑπὸ τὸ σῆμα «ἐκπλεύσατε ὅσον τάχος», «πρὸς τοὺς ναυάρχους, ὑποναυάρχους, κυβερνήτας, πλοιάρχους, πλοιοεμπρηστάς, ναύτας καὶ ἀπαξάπαντας κατοίκους τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων».

Εἰς τὸ ἔγγραφον αὐτό, γραμμένον ἀπὸ τὸν πρόεδρον τῆς Βουλῆς ἐπισκοποῦν Θεοδώρητον, ὑμνεῖται διὰ πρώτην φορὰν ἡ συμφορὰ τῆς νήσου ὡς μέγιστος ἠθικὸς θρίαμβος τοῦ Ἀγῶνος, ἡ δὲ ἐπικειμένη ἐξόρμησις τῶν δύο Ὀσμανικῶν Δυνάμεων ἀντιμετωπίζεται μὲ ἀδάμαστον πίστιν, μὲ ψυχραιμίαν καταπλήσσουσαν, ἀκόμη δὲ καὶ μὲ κάποιαν θυμοσοφίαν.

Καὶ ἔπειτα ἔρχεται τὸ Μεσολόγγι.

Μίαν ἐβδομάδα μετὰ τὴν Ἐξοδον, ἡ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Ἑλλάδος, διὰ γραφίδος πιθανῶς τοῦ ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς Σπυρίδωνος Τρικούπη, διακηρύττει·

«Ὡς ὁ θάνατος φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου, τῆς ὁποίας ναὸς λατρείας σήμερον εἶναι κάθε Ἕλληνας καρδία, πολέμοῦσα μὲ ὅλας συγχρόνως τὰς δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ ἠνωμέναι καὶ μὲ ὅλα τὰ δεινὰ μιᾶς τρομερᾶς πολιορκίας, δείχνει εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας τὸν δρόμον. Ἐν ὧσιν ἡ πατρίς ἔχει τοιοῦτους πολίτας, ὅποιοι ἐφάνησαν οἱ ἐν Μεσολογγίῳ, δὲν κινδυνεύει... Καὶ ἐν ἄλλῳ Μεσολόγγι ἂν εἴχαμε νὰ πάρῃ ὁ ἐχθρὸς, ἤθελε χαθῇ ἐν μέσῳ τῶν ἀξιοθρηνητῶν θριάμβων του».

Καὶ πραγματικῶς τὸ Μεσολόγγι ὑπῆρξεν ὁ τάφος τοῦ ἱεροσυμμαχικοῦ δόγματος τῆς νομιμότητος.

Χωρὶς τὴν θέλησιν τῶν κυβερνήσεων, τὸ Μεσολόγγι ὠδήγησε μοιραίως

εἰς τὴν, τότε ὡς φιλάνθρωπον ἀπλῶς ἀρχὴν χαρακτηρισθεῖσαν, ἐπέμβασιν εἰς τὸ Ναυαρῖνον ἐν μέσῳ ἀκρατήτου χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ ὅλων τῶν λαῶν.

Μεγάλη ὑπῆρξε πράγματι ἡ βοήθεια ἀπὸ τὴν κραταιὰν δύναμιν ποὺ λέγεται δημόσιον φρόνημα.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ παράγων ἐδῶ ἐσφυρηλατήθη, διότι ἡ πρωτάκουστος τῶν νέων ἐλλήνων τόλμη καὶ αἱ ἀπροσδόκητοι νῖκαι τῆς ξηρᾶς καὶ τὰ θαλασσιναὶ τρόπαια καὶ ἡ ἀδάμαστος καρτερία τῶν πληθυσμῶν καὶ αἱ ὁμότητες τοῦ Ἰβραήμ, αὐτὰ εἶναι ἐκεῖνα ποὺ ἐτροφοδοτοῦν καὶ ποιητὰς καὶ φιλοσόφους καὶ καλλιτέχνας καὶ πεζογράφους καὶ ἐκράτουν εἰς ἀγωνίαν τοὺς θεατάς.

Πολλὲς φορὲς ἐνέπνεαν καὶ τὰ λόγια ἀκόμη τῶν ἀγωνιζομένων. Ἀπὸ τὸ γράμμα τοῦ μικροῦ Μεσολογγίτη ἐστόλισεν ἀγόρευσιν του εἰς τὴν γαλλικὴν Βουλὴν ὁ Σατωβριὰν καὶ μίαν περικοπὴν ἀπὸ τὴν διακήρυξιν τῆς πελοποννησιακῆς Γερουσίας μετεποίησεν εἰς ὑπερόχους στίχους ὁ Λαμαρτῖνος.

Ἀλλ' ἔτι πλεόν. Ἀπὸ τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς ἠκούσθη ἐνωρίτατα ἀπὸ ὑπεύθυνον στόμα εἰς αὐτὸ τὸ κοινοβούλιον ὁ πρῶτος χαιρετισμὸς πρὸς τὴν ἀναγεννωμένην Ἡρωικὴν Πολιτείαν.

Τὴν 2 Δεκεμβρίου 1823 ὁ πρόεδρος Μοιργε ἐξέδωκε τὸ πολύκροτον μῆνυμα, τὸ καθιεροῦν τὸ φερώνυμον δόγμα ποὺ ἐκράτει μακρὰν τῶν ἀμερικανικῶν ὑποθέσεων τὴν Εὐρώπην καὶ ἀντιστρόφως. Καὶ ὅμως εἰς τοιοῦτο μῆνυμα πρὸς τὸ Κογκρέσσον δὲν ὤκνησε νὰ περιλάβῃ εἰδικὴν περικοπὴν

«Τὰ γεγονότα, τὰ ὅποια εἶναι εἰς γνῶσιν ἡμῶν περὶ τοῦ ἡρωικοῦ ἀγῶνος, ὃν ἐπεχείρησαν οἱ Ἕλληνες, μᾶς ἐμπνέουν τὴν ἀκλόνητον πεποίθησιν ὅτι ὁ ἐχθρὸς τῶν Ἑλλήνων ἀπώλεσε διὰ παντὸς πᾶσαν ἐξουσίαν ἐπ' αὐτῶν . . . Ἡ Ἑλλάς θέλει καταστῇ ἐκ νέου ἔθνος ἀνεξάρτητον, ἀναλαμβάνουσα μετὰ τῶν πολιτισμένων λαῶν τῆς Οἰκουμένης τὴν θέσιν, ἣτις τῆς ὀφείλεται».

Ἡ Ἀμερικὴ, ποὺ μόλις εἶχεν ἐξέλθει ἀπὸ παρεμφερῆ πάλην, ἠσθάνετο βαθύτατα τὸν πόνον ὅλων τῶν ὑποδούλων λαῶν. Ὅθεν εἶχεν ἀποκρούσει πρόσκλησιν τοῦ Τσάρου ὅπως εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἱερὰν Συμμαχίαν, ὅταν δὲ ὁ Μοιργε, προκειμένου νὰ διατυπώσῃ τὸ μῆνυμά του, συνεβουλεύετο τὸν προκάτοχόν του Jefferson, ὅστις διὰ πυκνῆς ἀλληλογραφίας μετὰ τοῦ Κοραῆ τόσο ἐβοήθησε τὸν ἀγῶνα, ἐχαρακτήριζεν οὗτος εἰς τὴν

ἀπάντησίν του ὡς ἐξῆς τοὺς δύο κόσμους· «Ἐνῶ ἡ Εὐρώπη ἐργάζεται διὰ νὰ ἀποβῇ ἡ ἐστία τοῦ δεσποτισμοῦ, ἔργον ἡμῶν εἶναι νὰ καταστήσωμεν τὸ ἡμισφαίριόν μας ἔδραν τῆς ἐλευθερίας».

Ἐτίμησεν ὁ ποιητὴς εἰς τὸν Ὑμνον τὴν πέραν τοῦ ὠκεανοῦ συμπολιτείαν, καὶ μόνον αὐτήν:

Γκαρδιακὰ χαροποιήθη
Καὶ τοῦ Βάσιγκτων ἡ γῆ,
Καὶ τὰ σίδερα ἐνθυμήθη
Ποῦ τὴν ἔδεναν καὶ αὐτή.

Ἡ Ἱερὰ Συμμαχία τὴν ἀνοίξιν τοῦ 1821 δικαίως ὑπέστη ταραχὴν πολὺ μεγαλειτέραν ἢ ἀπὸ τὰς λοιπὰς ἐπαναστάσεις τῆς Εὐρώπης.

Αἱ φλόγες ποὺ ἀναψαν ἐδῶ, ταχέως ὑψώθησαν εἰς τοὺς οὐρανοὺς.

Καὶ ἐνῶ ἡ ἰταλικὴ ἐπανάστασις κατέρρεεν ἀξιοθρηνήτως, τούναντίον ἡ ἑλληνικὴ, διότι ἦτο ἀπόρροια ἡθικῆς ἀνάγκης βαθέως ριζωμένης εἰς τὸν ἔθνικόν χαρακτήρα, κατέστη νικηφόρος, καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλ' ἐνεφύσησεν ὁρμὴν καὶ πέραν τῶν πενιχρῶν ὁρίων τῆς ἀνασυσταθείσης πατρίδος εἰς ὅλους ἐκείνους ποὺ ἠγάλλοντο διὰ τὰς ἑλληνικὰς νίκας, προοιωνιζόμενοι εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς των τὴν ἰδικὴν των σειράν.

Ἡ 25η Μαρτίου εἶναι εὐαγγελισμὸς τῆς ὑπάρξεως ἡμῶν.

Εἶναι εὐαγγελισμὸς ἰδέας παύ ἐφώτισεν εἰς λαοὺς καὶ εἰς ἀνθρώπους τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν.